

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาบนภาวะความขาดแคลน Improving the quality of education in a situation of scarcity

ปราโมทย์ แสนกล้า¹, ไพฑูรย์ การเพียร² และ อภิรมย์ สินธุ์³

Pramote Saenkla¹, Paitoon Kanphian² and Apirom Sinchum³

อดีต รองเลขาธิการ ก.ค.ศ.¹ อดีต รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมาเขต²
และอดีต ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ โรงเรียนเมืองคง³

Former Secretary Position Office Of The Teacher Council Of Thailand Ministry Of Education¹
Former Deputy Director Nakhon Ratchasima Primary Education Service Area Office² and Former
Expert Director of Muangkhong School³
¹⁻³E-mail : kp6646@gmail.com

Received : May7, 2024;

Revised : September4, 2024;

Accepted : September11, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศและสังคม แต่มีปัญหาเกี่ยวกับความขาดแคลนที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษา การพัฒนาคุณภาพการศึกษาบนภาวะความขาดแคลนเป็นกระบวนการที่ต้องมีการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาล องค์กรเอกชน และชุมชน การรับรู้และทำความเข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนาบุคลากรและชุมชน การสนับสนุนการศึกษาให้เป็นสิทธิทุกคนและสร้างการเข้าถึงการศึกษาที่เท่าเทียมเพื่อลดความขาดแคลนในการศึกษา การพัฒนาโครงสร้างการศึกษาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับผู้เรียนในภาวะความขาดแคลนเป็นสิ่งสำคัญ โดยการใช้วิธีการสอนที่นำเสนอให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของผู้เรียน การใช้วิธีการสอนที่กระตุ้นความสนใจและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ นอกจากนี้การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในการทำงานกับผู้เรียน เพื่อสร้างความยั่งยืนและเชื่อมั่นในการสร้างชุมชนที่มีการศึกษาที่ดีและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา; คุณภาพการศึกษา; ความขาดแคลน

Abstract

Education is an important factor that affects the development of the country and society. But there is a problem of scarcity that affects the quality of education. Developing the quality of education in the face of scarcity is a process that requires cooperation between the government, private organizations, and communities. Recognition and understanding of the importance of education in human resource and community development. Supporting education as a right for everyone and creating equal access to education to reduce educational poverty. Developing appropriate and effective educational structures for learners in situations of poverty is important. By using the

teaching methods presented to suit the environment and the needs of the learners. Using teaching methods that stimulate interest and create quality learning experiences. In addition, developing teachers and educational personnel to have appropriate knowledge and skills for working with students. To create sustainability and believe in creating a community with good and sustainable education.

Keywords: Development; Quality of education; Scarcity

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ประเทศจะเจริญก้าวหน้าต้องอาศัยการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมซึ่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องอาศัยกำลังคนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะคนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า แต่คนจะมีประสิทธิภาพ เพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการด้านการศึกษาและสถานการณ์การพัฒนาประเทศที่จะบ่งชี้ว่าประเทศยังต้องเผชิญกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต จำเป็นอย่างยิ่งต้องเสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกันต่างมีความเข้มแข็งขึ้นตามแนวทางการพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ เช่น การพัฒนาคนให้มีคุณภาพพร้อมก้าวสู่สังคมบนฐานแห่งความคิดสร้างสรรค์ มีความเป็นธรรม เชื่อมโยงกับนานาประเทศ บนความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นฐานที่มั่นคงและพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ถือเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นกฎหมายบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2559 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2564 นั้น มีหลักการสำคัญคือ "ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา" มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบ ต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะหน่วยงานหลักในภาคการจัดการ ศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพคนของประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว ดังนั้น ภายใต้วิสัยทัศน์ "มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม" ของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ฉบับนี้ จึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และวางเป้าหมายที่สามารถตอบสนองการพัฒนาที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ที่ผ่านมามาประเทศไทยได้ดำเนินการจัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาภายใต้ บทบัญญัติของกฎหมายที่สำคัญหลายฉบับ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 ซึ่งผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็ก เยาวชน และประชาชน จากการบังคับใช้กฎหมายในช่วงต้นอยู่ในระดับที่น่าพอใจในเชิงปริมาณ สำหรับในเชิงคุณภาพยังคงมีสภาพปัญหาปรากฏอยู่ ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยและข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายในหลายประการ และจำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขให้สามารถเกิดผลลัพธ์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายต่อไป อย่างไรก็ตามภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงระยะที่ผ่านมาได้ผลักดันให้เกิดกฎหมายฉบับใหม่ที่มีความสำคัญ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อแนวทางและกลไกการดำเนินการขับเคลื่อนและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาของประเทศในอนาคต

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นการดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยมีมาตรฐานการศึกษาเป็นข้อกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนากายทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ ออกแบบการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับศักยภาพและบริบทของผู้เรียน การกำหนดบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน การใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย และการออกแบบการวัดและประเมินผล เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาของประเทศไทยยังมีปัญหาอีกมากมาย นับตั้งแต่ปัญหาความแตกต่างของคุณภาพสถานศึกษาแต่ละแห่งส่งผลต่อคุณภาพของคนไทยในแต่ละพื้นที่ แต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน รวมทั้งปัญหาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับมีความแตกต่างกันทำให้เกิดจุดอ่อนด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่ยังไม่เหมาะสมตามแต่ละพื้นที่ การบริหารจัดการยังขาดความคล่องตัว (Government Gazette, 2018) ยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาส และความเสมอภาคทางการศึกษา

ความสำคัญและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการศึกษา

คุณภาพการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาของสังคมและประเทศชาติในทุกด้าน การศึกษาที่มีคุณภาพจะช่วยเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคลในสังคมให้มีความรู้ ทักษะ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น การปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน คุณภาพการศึกษา เป็นการบ่งชี้ถึงศักยภาพในการพัฒนาประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ด้วยเหตุนี้คุณภาพสถานศึกษาจึงเป็นอีกปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะสามารถพัฒนาประเทศชาติได้ ซึ่งคุณภาพการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นให้มีการสร้าง ส่งเสริม หรือสนับสนุน ตลอดจนจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานที่เป็นสากล เป็นที่ยอมรับ และมีตัวบ่งชี้คุณภาพที่ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม สามารถทำให้สังคมยอมรับและเชื่อมั่นในคุณภาพหรือคุณลักษณะในการจัดการศึกษา โดยการจัดการเรียนรู้ หรือเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เพื่อฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จะเห็นได้ว่าทุกกระบวนการ ทุกกิจกรรมมุ่งเน้นประโยชน์ทางการศึกษา คือคุณภาพของการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการบริหารสถานศึกษา ที่เอื้ออำนวยและมีการส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดคุณภาพจนเป็นที่ยอมรับ อีกทั้งตามประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยการประกันคุณภาพการศึกษา พุทธศักราช 2561 ซึ่งอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ มาตรา 47 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ใน

ข้อ 3 ว่าให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา โดยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และประเภท การศึกษาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการ จัด การศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้จัดให้มี การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมิน ตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการติดตาม และตรวจสอบถึงคุณภาพการศึกษาอันเป็นผลมาจากการบริหารสถานศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา, 2561)

คุณภาพการศึกษาจึงเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการจัดการศึกษาที่มี กระบวนการบริหารอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่ดีเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับ สภาพความต้องการของสังคม มีสติปัญญาและมี ศักยภาพในการประกอบอาชีพและสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัว ชุมชน สังคมได้อย่างมีความสุข เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และมีมาตรฐานตามกรอบกระทรวงศึกษากำหนด สอดคล้องกับ กรม วิชาการ (กรมวิชาการ, 2560) การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานการศึกษาทุกระดับทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นร่วมกับชุมชนจัดให้สอดคล้องกับนโยบายและ ความต้องการของชุมชนโดยสถานศึกษาต้องมีความพร้อมในการลงมือได้แก่ความพร้อมของการดำเนินงาน เช่น การบริหารจัดการภายในหน่วยงานเป็นระบบมีประสิทธิภาพการดำเนินงานสอดคล้องกับ กระบวนการพัฒนาจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมีการแนะแนว และการนิเทศ อย่างเป็นระบบมีการประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชน ความพร้อมด้านสภาพแวดล้อม เช่น สภาพ เศรษฐกิจและสังคมเอื้ออำนวยได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้ปกครองและชุมชน อย่างไรก็ตามการ พัฒนาคุณภาพการศึกษาที่จะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เป็นคนดีคนเก่งมีคุณธรรมและจริยธรรมมีโอกาส ได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกายจิตใจและสติปัญญาตลอดจนมีจริยธรรมวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุขโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จนสามารถ รู้จักพึ่งตนเองมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอีกทั้งใฝ่รู้และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องโดยจะต้อง อาศัยผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจะต้องความสามารถจัดการศึกษาและจัดการเรียนการสอนโดยใช้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจและได้พัฒนานตนเองไป ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การพัฒนาหลักสูตรทั้งหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้อง กับสภาพแวดล้อมของชุมชนและสังคมโดยมีกระบวนการนิเทศกำกับติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ และมีมาตรฐานการศึกษารวมทั้งมีการแนะแนวผู้เรียนอย่างเหมาะสม (วันทนา เมืองจันทร์, 2556) ขณะที่ Parson (1994) เน้นว่าคุณภาพการศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการต้องการจากการศึกษา และการบริการทาง การศึกษานั้นเป็นไปตามที่นักวิชาการกำหนด ทั้งยังมีการใช้เทคนิคและขั้นตอนที่เชื่อว่าจะทำให้เกิดผล ตามที่ผู้รับบริการต้องการได้ และคุณภาพในการจัดการ คือ การใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมี ประสิทธิภาพก่อให้เกิดผลผลิต และเป็นไปตามแนวทางที่ผู้บริหารการศึกษาระดับสูงกำหนด ซึ่งสอดคล้อง กับ Bolton (1995) แสดงให้เห็นว่าคุณภาพการศึกษาเป็นเรื่องของคุณภาพในการปฏิบัติการศึกษาที่มุ่งเน้น คุณค่า โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทำงานเป็นทีมอย่างมีคุณภาพและเน้นการลดต้นทุนหรือใช้ทุนน้อยแต่

ให้ผลคุ้มค่ามากที่สุด คุณภาพการศึกษา คือ ความสำเร็จที่สถาบันแต่ละแห่งได้จัดประสบการณ์ที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ผลต่อเป้าหมายการเรียนรู้รวมถึงมาตรฐานทางด้านวิชาการที่เหมาะสมด้วยและได้เสนอเกณฑ์ที่เป็นรูปแบบของคุณภาพการศึกษาไว้ โดยการปรับปรุงกลยุทธ์ด้านคุณภาพการเรียนการสอน รูปแบบของการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนมีลักษณะยืดหยุ่น การดูแลคุณภาพของครู อาจารย์ และต้องพัฒนาครู อาจารย์ การประสานความสัมพันธ์กับหน่วยงานงานในองค์กร ข้อมูลความต้องการต่าง ๆ นำมาประเมินและสามารถอธิบายความก้าวหน้าได้ (ละอ อวันจิ๋ว, 2563)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา ที่สำคัญ ได้แก่การกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทนโยบาย ต้องมีความต่อเนื่อง ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงที่สำคัญที่สุด คือ ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีครูอาจารย์ประจำหลักสูตร ที่เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิ มีความรู้ มีความสามารถ คุณภาพของครู จะดูได้จากภาพสะท้อนคุณภาพของลูกศิษย์ ดังนั้นครูจึงเป็นหัวใจของการพัฒนาศิษย์ โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพครู ได้แก่ ครูต้องมีความรู้ มีความสามารถในการใช้ความรู้ และมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อศิษย์ ทุ่มเท เสียสละ ทำงานเต็มศักยภาพ มีความภาคภูมิใจต่อวิชาชีพ มีจิตวิญญาณความเป็นครูและมีทัศนคติที่ดี นอกจากนี้ผู้บริหารต้องมีคุณภาพ สามารถจัดการวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ บนพื้นฐานความขาดแคลนสถานศึกษามีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีเสรีภาพทางวิชาการ มีคุณภาพที่เกิดขึ้นในตัวของสถานศึกษาเอง โดยสถานศึกษาต้องมีการประเมินตนเอง เพื่อส่งผลต่อการประเมินภายนอก ซึ่งการประเมินเพื่อพัฒนาและสร้างคุณค่าต่อสังคม โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการประเมิน คือการที่ผู้ประเมินและผู้รับการประเมินมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการประเมิน การประเมินที่ต้องสะท้อนสภาพจริง การมีส่วนร่วมในการประเมินของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป (วารุณี ถิ่นโชคดี, 2560)

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการที่สถานศึกษาต้องดำเนินงานตามแนวทางการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา เช่น กระบวนการพัฒนาโดยการใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาด (Data Wise Improvement Process) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) และการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ (Evaluation Utilization) เป็นต้น ซึ่งการนำแนวคิดเหล่านี้ไปดำเนินงานเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องของสถานศึกษา เพื่อเป็นการเสริมหรือสนับสนุนให้โรงเรียนมีระบบหรือวิธีการที่จะพัฒนาโรงเรียนตามวงจรคุณภาพ PDCA โดยใช้ระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาเป็นฐานในการขับเคลื่อนให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน (สุรเดช โสมาบุตร, 2560)

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามวงจรคุณภาพ PDCA ในขั้นการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน (Check) เป็นขั้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะป็นข้อมูลเชื่อมโยงไปสู่ขั้นการปรับปรุงพัฒนา (Act) เพื่อเป็นพื้นฐานในขั้นการวางแผนพัฒนา (Plan) ทำให้วงจรคุณภาพ PDCA ขับเคลื่อนไปครบวงจรคุณภาพและเกิดการพัฒนายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในขั้นการปรับปรุงพัฒนา (Act) นั้นมี ถ้าพบว่าผลการประเมินคุณภาพบรรลุตามวัตถุประสงค์ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ก็รักษาวิธีปฏิบัติที่ดี (Best practice) ไว้ แล้วนำมาจัดทำเป็นมาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard) ของสถานศึกษา ส่วนนัยที่สอง ถ้าผลการประเมินไม่บรรลุตาม

วัตถุประสงค์ ต้องนำผลการประเมินมาพิจารณา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเพื่อการวางแผนปรับปรุงพัฒนา (Plan) ในปีต่อไป รวมทั้งเรื่องที่ไม่เป็นปัญหาก็ต้องพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น การพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามกลไกของระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ก็จะขับเคลื่อนสู่การปรับปรุงพัฒนาตามวงจรคุณภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน คุณภาพการศึกษาก็จะพัฒนาขึ้นตามลำดับ แม้แต่มาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard) เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติในปีต่อไปก็ต้องมีการประเมินและปรับปรุงพัฒนาเช่นกัน ดังนั้น สถานศึกษาที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมคุณภาพให้ยั่งยืน จำเป็นต้องขับเคลื่อนวงจรคุณภาพ PDCA กับ SDCA (Standard-Do-Check-Act) ให้ก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง (จิราภรณ์ จันทา, 2564)

อุปสรรคและความขาดแคลนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ปัญหาเรื่องงบประมาณด้านการศึกษาของไทยยังคงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและถูกพูดถึงอยู่เสมอ หากมีการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพจะสามารถแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างตรงจุด ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมด้านการศึกษายังมีให้เห็น โรงเรียนในเมืองกับโรงเรียนในชนบท หรือโรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็ก คือ ภาพสะท้อนถึงความแตกต่างของความเหลื่อมล้ำอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นจำนวนครู จำนวนนักเรียน และทรัพยากรสนับสนุน นั่นคือ โรงเรียนขนาดใหญ่ย่อมจะได้รับงบประมาณมากตามสัดส่วนของนักเรียน แต่หากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กก็จะได้รับงบประมาณน้อยลงไปตามสัดส่วนของนักเรียน รวมถึงอุปกรณ์การเรียนและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ก็น้อยลงไปด้วยเช่นกัน ถ้ารัฐบาลลงทุนในโรงเรียนขนาดเล็กมากขึ้นจะทำให้เด็กกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น ช่วยให้เด็กมีพื้นฐานการเรียนรู้ที่ดีขึ้น นำไปสู่การเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลซึ่งเป็นโรงเรียนที่ไม่สามารถยุบหรือควบรวมได้ เนื่องจากมีลักษณะที่ตั้งอยู่ห่างจากโรงเรียนอื่น หากโรงเรียนเหล่านี้ถูกยุบจะทำให้เด็กต้องเดินทางไกลและเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษายิ่งกว่าเดิม ไม่เพียงแค่นี้ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์หรือทรัพยากรด้านการศึกษา โรงเรียนกลุ่มนี้ยังประสบปัญหาขาดแคลนครู เนื่องจากครูมีการโยกย้ายบ่อย ทำให้การเรียนรู้ของเด็กขาดความต่อเนื่อง ความเหลื่อมล้ำด้านอัตราค่าจ้าง ซึ่งนอกจากจะขาดแคลนกำลังครู แต่ยังขาดบุคลากรฝ่ายธุรการและนักการภารโรงที่จะช่วยแบ่งเบาภารกิจของครูในแต่ละวัน เมื่อขาดตำแหน่งเหล่านั้น ทำให้ครูต้องไปทำหน้าที่แทน อย่างไรก็ตามการระดมงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยราชการภายในท้องถิ่นจำเป็นต้องอิงจากระเบียบกระทรวงการคลัง ซึ่งหลายเรื่องยังมีเงื่อนไขข้อจำกัดอยู่ แต่หากมีการแก้ไขระเบียบบางอย่างได้ก็จะช่วยให้ท้องถิ่นทำงานได้ราบรื่นมากขึ้น เพราะหน่วยงานท้องถิ่นมีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือเบื้องต้นได้ โดยเฉพาะเรื่องการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ให้มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมแก่การเรียน นอกจากนี้ การวัดประเมินผลคุณภาพการศึกษายังเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งไม่ควรมีความเหลื่อมล้ำด้วยการใช้เกณฑ์เดียวกันทั่วประเทศ แต่ควรจัดให้มีเกณฑ์การพิจารณาตามความเหมาะสมของบริบทโรงเรียน รวมทั้งร่วมกันค้นหานวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนกำลังคน งบประมาณจัดหาอาสาสมัครเข้ามาเพิ่มเติม การจัดให้มีโครงการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครู นอกจากนี้ยังได้ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายหรือกลไกท้องถิ่น เพื่อสร้างแรงเสริมให้การพัฒนาการศึกษา อันจะช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือความขาดแคลนโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้นได้อย่างมีคุณภาพที่เท่าเทียมกัน (ประเวศ เวชชะ, 2565)

การบริหารสถานศึกษาภายใต้สถานการณ์ความขาดแคลน

ในฐานะผู้เขียนทั้ง 3 ท่าน เคยผ่านการดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษามาด้วยกันทั้งนั้น แต่ละท่านได้ผ่านสถานศึกษาขนาดเล็กมาด้วยกันทั้งนั้น และบริหารบนความขาดแคลนมานานหลาย ๆ ปี กว่า จะก้าวมาสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นในปัจจุบัน จนถึงวาระเกษียณอายุ แต่ละท่านก็ได้รับประสบการณ์ตรง ได้รับ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันกับผู้บริหารสถานศึกษาหลายคนทีประสบความสำเร็จในการบริหารงาน ในสถานศึกษา พอที่จะสังเคราะห์ปัจจัยการบริหารสถานศึกษาภายใต้เงื่อนไขความขาดแคลน ซึ่งเป็น เกร็ดความรู้ เกร็ดเล็กเกร็ดน้อย หรือกลยุทธ์ในการบริหาร ที่ทั้ง 3 ท่านได้สรุปร่วมกัน ที่เรียกว่า “ 7 ป ” ซึ่งสอดคล้องกับ “แนวคิด 6” คือ (ถวิล อนุรักษ์เวศ, 2560)

1. **ประหยัด (Save)** การดำเนินงานในปีการศึกษานั้น ๆ จะต้องคำนึงถึงงบประมาณที่ใช้ไปว่าคุ้มค่า คุ่มทุนหรือไม่ การดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงความประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยใช้ให้คุ้มค่ากับ เงินงบประมาณที่โรงเรียนมีอยู่อย่างจำกัด

2. **ประโยชน์ (Benefit)** จะต้องมีความหมาย โครงการว่า สิ่งที่จะทำหรือดำเนินการในปีการศึกษานั้น ๆ มีงบประมาณเพียงพอต่อการดำเนินงานหรือไม่ และสิ่งที่ดำเนินไปจะเกิดประโยชน์อะไรบ้างต่อการพัฒนา คุณภาพการศึกษาหรือคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และที่สำคัญสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียหรือไม่อย่างไร

3. **ประสิทธิภาพ (Efficiency)** จะต้องคำนึงถึงผลผลิตที่ได้ใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทั้งคน งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และการบริหารจัดการใช้ไปน้อยแต่เกิดประโยชน์ได้มาก ส่งผลต่อการพัฒนา ผู้เรียนอย่างหลากหลาย ประหยัด คน ประหยัดงบประมาณ และประหยัดเวลา ใช้ครูหรือบุคลากรที่มีอยู่ให้ เกิดประโยชน์สูงสุด นำเอาความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของครูแต่ละคนออกมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ต่อผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

4. **ประสิทธิผล (Effectiveness)** การดำเนินงานทุกแผนงาน โครงการจะต้องคำนึงถึงผลที่ตามมาว่า ใช้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดไปแล้วจะได้อะไรกลับมา หรือก่อให้เกิดมรรคผลต่อการพัฒนาการศึกษาใน โรงเรียน หรือส่งผลประโยชน์มากน้อยเพียงใดต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ

5. **ประชาสัมพันธ์ (Public relations)** การดำเนินงานในสถานศึกษาที่มีความขาดแคลน จำเป็น อย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องมีการประสานงานและประชาสัมพันธ์ความเป็นอยู่ของโรงเรียนให้กับสาธารณชน ได้รับรู้ถึงความขาดแคลนของเรา และจะต้องนำผลงานดีเด่นของโรงเรียนออกประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงให้ ผู้ปกครองและชุมชน ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เห็นความสำคัญ และยินดีเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุน งบประมาณ สื่อการเรียนการสอนให้กับทางโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนจะต้องสร้างศรัทธาด้วยผลงานเป็นต้นทุน เพื่อเป็นสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปกครอง องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคมได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการจัด การศึกษาในโรงเรียน อาจจะทำเป็นแผ่นพับ ภาพถ่าย ลงในเว็บไซต์โรงเรียน เป็นต้น

6. **ประมาณการ (Estimate)** สถานศึกษาจำเป็นต้องมีการมีข้อมูลไว้พร้อมสรรพ เพื่อประมาณการใน การที่จะพัฒนาสถานศึกษาของเรา โดยนำข้อมูลเสนอต่อต้นสังกัดและผู้มีจิตศรัทธา ภาคเอกชน และภาค ประชาสังคมว่าโรงเรียนเราขาดแคลนอะไร ถ้าอยากให้ช่วยเหลือเร่งด่วน (ICU) คืออะไร ซึ่งบ่อยครั้งที่ จะได้รับผลตอบกลับอย่างไม่คาดฝันขอเพียงให้โรงเรียนมีข้อมูลพร้อมและมีแผนจะดำเนินการไว้ชัดเจน ทำ ให้เขาเชื่อมั่นว่า สิ่งที่เรามี ปัญหาที่เรารวบรวมไว้เมื่อได้รับความช่วยเหลืองบประมาณ จะเกิดประโยชน์ต่อ ผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

7. **ประยุกต์ (Applied)** การทำงานตามแผนงาน โครงการที่วางไว้ในตอนต้นปีการศึกษา หากได้รับการสนับสนุนมาแต่ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องประยุกต์การทำงานให้เข้ากับสถานการณ์ (situation) ของบริบทที่เราเผชิญอยู่ให้การดำเนินงานสามารถบรรลุผลสำเร็จ

สรุป

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานการณ์ที่มีภาวะความขาดแคลนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากการศึกษาบทบาทสำคัญในการเติบโตและพัฒนาของบุคคลและสังคมต่อมา การจัดการกับภาวะความขาดแคลนในการศึกษาต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ตั้งแต่สภาพสังคมรอบข้าง สภาพเศรษฐกิจ แรงจูงใจส่วนบุคคลและครู และการสนับสนุนจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาวะความขาดแคลนอาจต้องมีการดำเนินการทั้งระบบ ไม่ใช่ทำการแก้ไขปัญหาบางประการเท่านั้น โดยการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาวะความขาดแคลนสามารถทำได้ผ่านการสนับสนุนในรูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง สนับสนุนด้านงบประมาณและด้านบุคลากร เช่น การจัดหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาวิชาการของครู การสร้างสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม และการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดกว้างและเชิงสร้างสรรค์ เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่สามารถทำให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะอย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้การสนับสนุนจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำงานร่วมกับพันธมิตรภายนอก เพื่อเสริมสร้างทรัพยากรและช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยังเป็นอีกหนึ่งวิธีที่สามารถช่วยให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาวะความขาดแคลนเป็นไปอย่างเหมาะสม

สิ่งสำคัญที่ท้าทายความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาที่รับผิดชอบ ดูแลจัดการบริหารสถานศึกษาที่มีความขาดแคลน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ในการบริหาร ด้วยการอาศัยชุมชน หรือองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนเพื่อระดมทุนไม่ว่าจะมาในรูปแบบบริจาค การทำผ้าป่าเพื่อการศึกษา ตามกำลังที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถที่จะช่วยเราได้ แล้วยางงบประมาณที่ได้มา ร่วมกันวางแผนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาที่เราร่วมกันรับผิดชอบ ให้ผลที่เกิดขึ้นตกอยู่กับบุตรหลานของเราที่อยู่ในรั้วโรงเรียน ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถจะกระทำได้ ซึ่งการบริหารสถานศึกษาภายใต้สถานการณ์ความขาดแคลนทั้งคน และทรัพยากรการบริหารงบประมาณ ผู้บริหารจำต้องออกแรงมากกว่าโรงเรียนที่มีความพร้อม ทั้งนี้ เพราะจะต้องใช้ทั้งกลยุทธ์ ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารเพิ่มขึ้น เท่าตัว จึงจะทำให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นได้ หลักที่ควรใช้ คือ เทคนิค “7 ป” ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประชาสัมพันธ์และประมาณการ ข้อมูลไว้พร้อมเมื่อพบใครมี ศรัทธาจะบริจาค ก็พร้อมที่จะนำเสนอข้อมูลได้ทันที เทคนิคดังกล่าวรับรองว่าเกิดผลดีแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2560). เอกสารชุดเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดการบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จิราภรณ์ จันทา. (2564). กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.
- ถวิล อรัญเวศ. (2560). การบริหารสถานศึกษาภายใต้สถานการณ์ความขาดแคลน. (ออนไลน์), จาก <https://www.gotoknow.org>posts>.
- ประเวศ เวชชะ. (2565). รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนในถิ่นทุรกันดารห่างไกลบนพื้นที่สูงภาคเหนือประเทศไทย. วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการการจัดการแปซิฟิก, 8(3), 153-166.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา, 134 (ตอน 40ก), 1.
- ละออ วันจิ๋ว. (2563). กลยุทธ์การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย.
- วันทนา เมืองจันทร์. (2556). บทบาทของนักบริหารที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหาร สถานศึกษา. วิทยาจารย์.
- วารุณี ลัทธิโชคดี. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลและพัฒนารองรับระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจากผลการประเมินคุณภาพภายนอก ทั้งสามรอบของ สมศ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน).
- สุรเดช โสมาบุตร. (2560). แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Bolton P. (1995). *The practice of management*. New York: Haper & Row, Publishers.
- Government Gazette. (2018). *National Strategy 2018-2037*. Retrieved Mar 20, 2022, from http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- Parsons, L. M. (1994). *Temporal and Kinematic Properties of Motor Behavior Reflected in Mentally Simulated Action*. Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance,